

**PRAVA OSOBA S
DUŠEVNIM SMETNJAMA U
PSIHIJATRIJSKIM
BOLNICAMA PREMA
ZAKONU O ZAŠTITI
OSOBA S DUŠEVNIM
SMETNJAMA**

**Udruga za zaštitu i promicanje mentalnog zdravlja Svitanje
U suradnji s Hrvatskim psihijatrijskim društvom i
Društvom za kliničku psihijatriju HLZ-a**

Zagreb, 2015.

**PRAVA OSOBA LIJEČENIH U PSIHIJATRIJSKIM BOLNICAMA PREMA
ZAKONU O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA (NN 76/14)**

Ova brošura izrađena je u sklopu projekta Udruge Svitanje koji je financiran od strane
Ministarstva zdravlja

„Zaštita prava osoba s psihičkom bolesti kroz samozastupanje i borbu protiv stigme“

Cilj brošure je upoznavanje osoba s psihičkom bolesti o vlastitim pravima- od prijema do otpusta s bolničkog psihijatrijskog liječenja, a prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. Informacije u brošuri mogu biti korisne i za stručnjake prilikom informiranja osobe u psihijatrijskim bolnicama o njihovim pravima.

Psihijatrijska ustanova, psihijatrijska bolnica, psihijatrijski odjel u tekstu se koriste kada se piše o bolničkom psihijatrijskom liječenju.

Kontakt:

Udruga Svitanje

tel: 01 3833265

fax: 01 3833264

<http://www.udruga-svitanje.hr/>

Projekt **„Zaštita prava osoba s psihičkom bolesti kroz samozastupanje i borbu protiv stigme“** sufinanciralo je Ministarstvo zdravlja

Izdavač i godina izdavanja:

Udruga Svitanje, 2015.

TEMELJNJA NAČELA I PRAVA OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA

Pravo na liječenje

Osoba s psihičkim poteškoćama ima pravo na liječenje u psihijatrijskoj bolnici ili na psihijatrijskom odjelu kada se liječenje zbog njenog psihičkog stanje ne može provesti ambulantno. Osoba primljena u psihijatrijsku bolnicu ili odjel ima pravo na jednake uvjete i standarde liječenja kao i osobe smještene radi liječenja u druge zdravstvene ustanove.

Dobrovoljnost liječenja

Većina prijema u psihijatrijsku bolnicu je dobrovoljna, što znači da ste vi svojom slobodnom voljom odlučili o liječenju u bolnici nakon što vam je psihijatar, na temelju rezultata pregleda vašeg psihičkog stanja, objasnio razloge zašto preporuča bolničko liječenje.

Pravo na informacije o vlastitom zdravstvenom stanju, razlozima i ciljevima bolničkog liječenja

Vi, kao osoba s duševnim smetnjama, morate biti upoznati s razlozima i ciljevima prijema u psihijatrijsku bolnicu te sa svrhom, prirodom, posljedicama, koristima i rizicima provedbe predloženoga postupka liječenja, odnosno morate biti upoznati s podacima o svom zdravstvenom stanju, sudjelovati u planiranju i provođenju svojeg liječenja, dobiti na uvid svoju medicinsku dokumentaciju, dobiti informacije o odjelu na koji ćete biti smješteni, te imate pravo biti smješteni i liječeni u najbližoj odgovarajućoj psihijatrijskoj ustanovi.

Pravo na informacije o vlastitim pravima na temelju Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14)

Temeljem ovog Zakona (NN 76/14), u vrijeme prijema na bolničko liječenje morate *biti upoznati o svojim pravima te poučeni o tome kako ih možete ostvariti* kasnije, na svoj zahtjev.

Pravo na zaštitu dostojanstva

Osoba s duševnim smetnjama ima pravo na zaštitu dostojanstva u svim okolnostima.

Psihijatrijska dijagnoza

Psihijatrijsko liječenje moguće je nakon što se utvrdi da postoji psihičko stanje ili psihijatrijska dijagnoza za koje je liječenje potrebno. Psihijatrijska dijagnoza temelji se na važećim međunarodno priznatim klasifikacijama mentalnih poremećaja. Dijagnostički postupak uključuje razgovor s liječnikom psihijatrom, a kad god je potrebno i s članovima obitelji i drugim osobama. Također, kad god je potrebno, dijagnostički postupak uključuje druge pretrage i razgovore s drugim stručnjacima kako bi se utvrdila točna dijagnoza na temelju koje se planira liječenje. Psihijatrijska dijagnoza se nikada ne postavlja samo zato što se nečije ponašanje ne uklapa u očekivane norme ponašanja. Moraju se jasno utvrditi simptomi poremećaja psihičkog zdravlja prema stručnim smjernicama psihijatrijske struke.

Pravo na pritužbu

Ako imate prigovore na vaš smještaj i liječenje u psihijatrijskoj ustanovi imate pravo podnositi pritužbe izravno čelniku ustanove ili odjela i na *njih dobiti usmene odgovore odmah, a pisane na vaš pisani zahtjev najkasnije u roku od osam dana*. Također imate pravo podnositi prijave, prijedloge, pritužbe, prigovore, žalbe i druge pravne lijekove nadležnim pravosudnim i drugim državnim tijelima, primjerice Ministarstvu zdravlja, Državnom povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama, Pučkom pravobranitelju i sl.

Druga prava

Osoba s duševnim smetnjama ima pravo, po svom izboru i o svom trošku, nasamo se savjetovati s liječnikom ili odvjetnikom, družiti se s drugim osobama u ustanovi i primati posjete, o svom trošku slati i primati, bez nadzora i ograničenja, poštu, pakete i tiskovine, telefonirati, te koristiti elektroničku tehnologiju i komunikaciju, pratiti radijske i televizijske programe, posjedovati predmete za osobnu uporabu, sudjelovati po svom izboru u vjerskim i kulturnim aktivnostima u okviru mogućnosti ustanove, na odgovarajuću novčanu naknadu za rad na radno-terapijskim poslovima od kojih ustanova u kojoj se nalazi ostvaruje prihod, predlagati premještanje u drugu psihijatrijsku ustanovu, obrazovati se i radno osposobiti prema općem ili posebnom programu, glasovati u skladu s posebnim zakonom, ima pravo na osiguranu podršku za život u zajednici te ostvarivati i sva druga prava prema ovom Zakonu i posebnim propisima.

Ograničenje prava

Gore navedena prava osoba s duševnom bolesti u psihijatrijskoj instituciji mogu se *ograničiti* samo ako postoji opravdana sumnja da osoba s duševnim smetnjama nastoji pribaviti alkohol, drogu ili oružje, dogovara se o bijegu ili počinjenju težeg kaznenog djela ili bi korištenje tih prava moglo teško narušiti zdravlje ili sigurnost osobe.

PRISTANAK NA LIJEČENJE

Pristanak je slobodno dana suglasnost osobe s duševnim smetnjama za primjenu određenog medicinskog postupka, koja se zasniva na odgovarajućem poznavanju svrhe, prirode, posljedica, koristi i rizika tog medicinskog postupka i drugih mogućnosti liječenja. *Informirani pristanak (suglasnost) pretpostavlja da ste, prije nego što ste donijeli odluku o pristanku ili odbijanju pristanka na predloženi postupak liječenja, upoznati sa svojim psihičkim stanjem i načinom predloženog liječenja.* Ovo se također odnosi i na vašu odluku o bolničkom liječenju koje vam liječnik predlaže.

Vaš pristanak na bolničko liječenje ne znači automatsko slaganje sa svim postupcima liječenja koji će se primijeniti, stoga je također potreban vaš pristanak za sve postupke koji se predlažu u vašem individualnom planu liječenja.

Liječenje u psihijatriji podrazumijeva primjenu različitih terapijskih postupaka koji uključuju lijekove, druge biološke postupke, psihoterapiju i različite postupke socioterapije i rehabilitacije. Za primjenu bilo kojeg postupka potreban je pristanak kojeg osoba može opozvati u bilo kojem trenutku. Zakon (NN 76/14) posebno ističe da radna terapija osobe s duševnim smetnjama mora biti dobrovoljna i određena programom liječenja i ne smije obuhvaćati radne zadatke zdravstvenog osoblja.

Imate pravo biti informirani o razlozima i svrsi vašeg liječenja, kao i o koristi i rizicima postupaka liječenja koji vam se predlažu.

Sposobnost za davanje pristanka na liječenje/ hospitalizaciju

Psihička bolest kod jednog manjeg broja osoba (najčešće se radi o osobama koje su lišene poslovne sposobnosti ili, primjerice, boluju od demencije) može oštetiti sposobnost razumijevanja informacija koje su bitne za donošenje odluke o liječenju. Stoga liječnik

psihijatar kod prijema u psihijatrijsku bolnicu mora ustanoviti ima li osoba sposobnost davanja pristanka na liječenje.

Osoba koja nije sposobna, nakon što je liječnik na prikladan način informira o njenom psihičkom stanju i potrebi liječenja, razumjeti te informacije, sagledati razloge za i protiv odluke o liječenju, niti može sagledati posljedice svoje odluke o eventualnom prihvaćanju ili odbijanju liječenja te ju na prikladan način komunicirati, nema sposobnost davanja pristanka. Osoba koja nema sposobnost davanja pristanka može se primiti u bolnicu samo uz pristanak skrbnika ili osobe od povjerenja, ili bez pristanka prema postupku za prisilnu hospitalizaciju.

Prema ovom Zakonu (NN 76/14), ako imate skrbnika tj. lišeni ste poslovne sposobnosti ne znači da ste automatski nesposobni za davanje pristanka, pa se prije prijema u bolnicu i primjene medicinskog postupka, sposobnost za davanje pristanka mora utvrđivati i kod osobe lišene poslovne sposobnosti. Dakle, ako imate skrbnika ali ste u stanju razumjeti razloge i svrhu vašeg liječenja u psihijatrijskoj bolnici, vaš pristanak na liječenje je valjan i vi tada potpisujete dobrovoljni pristanak na liječenje.

Utvrđivanje sposobnosti za davanje pristanka i traženje pristanka nije obvezno u osobito hitnim slučajevima ozbiljne i izravne ugroženosti života ili zdravlja osobe s duševnim smetnjama. Medicinski postupak bez pristanka može se primjenjivati samo dok traje ta ugroženost.

Osoba je sposobna za davanje pristanka ako može razumjeti i upamtiti informacije koje su važne za donošenje odluke, sagledati razloge za i protiv odluke, posljedice svoje odluke te komunicirati svoju odluku.

Pristanak na elektrokonvulzivno liječenje (EKT)

EKT je biološka metoda liječenja koja se provodi u anesteziji. EKT je povezan s povoljnim učincima struje na mozak oboljelih od psihičkih poremećaja. Najčešće se primjenjuje kod osoba oboljelih od težih oblika depresije kod kojih standardno liječenje nije dalo povoljne rezultate. Može se provoditi samo kada osoba pristaje na ovaj predloženi medicinski postupak, a nakon što je dobila sve važne informacije o ovom liječenju. Za ovaj postupak liječenja skrbnik, ukoliko ga osoba ima, ne može umjesto osobe dati pristanak. EKT se predlaže osobama nakon što su iscrpljeni svi ostali postupci liječenja i kada se očekuje da bi metoda dovela do poboljšanja zdravlja.

Prije odobrenja EKT liječenja potrebno je mišljenje etičkog povjerenstva ustavne u kojoj se takvo liječenje provodi.

Pristanak na biomedicinska istraživanja - istraživanje lijekova

Prema ovom Zakonu (NN 76/14), biomedicinska se istraživanja odnose ispitivanja novih lijekova. Tijekom liječenja u psihijatrijskoj instituciji može vam biti ponuđeno da sudjelujete u ispitivanju lijekova. Istraživanja lijekova su moguća jedino uz vaš pisani pristanak, nakon što ste na precizan i razumljiv način, usmeno i pisano, upoznati o važnosti istraživanja, te njegovoj svrsi, prirodi, posljedicama, koristima i rizicima. Pristanak možete opozvati u svakom trenutku. *Sudjelovanje osoba koje nisu sposobne dati pristanak u biomedicinskom istraživanju nije moguće.*

Zaštita tajnosti podataka i medicinska dokumentacija

Svi stručnjaci uključeni u vaše liječenje dužni su čuvati kao tajnu sve što saznaju o vama tijekom postupanja. *Informacije o vama mogu se otkriti samo uz vaš pisani pristanak.* Informacije koje medicinsko osoblje međusobno razmjenjuje o vama odnose se na informacije koje su isključivo u interesu vašeg liječenja. Psihijatri i drugo zdravstveno osoblje ne smiju javno komentirati vaše zdravstveno stanje. Podaci o medicinskim postupcima koji se koriste u javnim izlaganjima ili publikacijama ne smiju omogućiti identifikaciju osobe s duševnim smetnjama.

Kada se mogu otkriti vaši podaci?

Podaci iz vaše medicinske dokumentacije dostupni su samo na traženje suda i državnog odvjetništva za potrebe sudskog postupka. U drugim situacijama podaci o vama mogu se otkriti samo iznimno - kada se radi o zaštiti drugih osoba, primjerice kada bi se radilo o pripremi za počinjenje težeg kaznenog djela i sprječavanja izlaganja druge osobe ozbiljnoj i izravnoj opasnosti za njezin život ili zdravlje.

Otkrivanje informacija u cilju ostvarenja vaših prava

Podaci iz medicinske dokumentacije koji su potrebni za ostvarivanje nekih vaših prava, mogu se dati u službene svrhe na zahtjev nadležnih tijela samo uz vaš pristanak, a u slučaju kada osoba nije sposobna dati pristanak, uz pisani pristanak osobe od povjerenja ili zakonskog

zastupnika. Otkrit će se samo oni podaci koji su potrebni za ostvarivanje prava radi kojeg je dopušteno njihovo otkrivanje.

Može li osoba za vrijeme liječenja u bolnici razgovarati sa službenim osobama?

Službene osobe, poput policije, javnog bilježnika i sl., mogu razgovarati s vama tijekom vašeg liječenja u psihijatrijskoj bolnici. Međutim, voditelj odjela ili liječnik koji ga zamjenjuje, odbit će zahtjev za razgovor službenih osoba kada osoba koja se nalazi na liječenju nije sposobna razumjeti sadržaj i posljedice takvog razgovora.

PRIJEM U PSIHIJATRIJSKU BOLNICU

Najveći broj prijema u zdravstvenu ustanovu radi bolničkog psihijatrijskog liječenja je dobrovoljan, međutim moguće je i prisilno zadržati osobu protiv njene volje, ali samo na način koji je propisan Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14).

Dobrovoljni prijem na bolničko liječenje

Dobrovoljni prijem na bolničko liječenje znači da ste sposobni donijeti odluku (prihvatiti ili odbiti liječenje) nakon što ste upoznati sa svrhom liječenja, kao i posljedicama neliječenja u bolnici. Dobrovoljni pristanak na psihijatrijsko liječenje ne razlikuje se od bilo kojeg drugog pristanka za liječenje u nekoj drugoj zdravstvenoj ustanovi. Nakon što ste dobili dovoljno informacija o cilju, svrsi i načinima liječenja teo uvjetima smještaja (npr. otvoreni, zatvoreni odjel), svoj pristanak na liječenje potvrđujete potpisom. *Dobrovoljni pristanak na liječenje možete opozvati u bilo kojem trenutku ako se ne želite liječiti u bolnici.* Ukoliko opozivate pristanak, liječnik je dužan objasniti vam moguće posljedice povlačenja pristanka i savjetovati vas o daljnjem liječenju.

Dobrovoljni prijem u psihijatrijsku bolnicu je izraz vaše slobodne volje, tj. da ste nakon što vas je psihijatar upoznao s razlozima bolničkog liječenja pristali na liječenje u bolnici, te da pristanak na liječenje možete opozvati u svakom trenutku.

Otpust iz psihijatrijske bolnice dobrovoljno primljene osobe

Postupak otpusta iz psihijatrijske ustanove dobrovoljno smještene osobe istovjetan je postupku otpusta iz druge zdravstvene ustanove, osim ako su nastupili uvjeti za prisilni smještaj.

Opoziv dobrovoljnog pristanka i neslaganje s pristankom skrbnika

Psihijatar može donijeti odluku o prisilnom zadržavanju osobe koja je opozvala dobrovoljni pristanak na liječenje i osobe koja se protivi pristanku skrbnika na liječenja samo kada psihičko stanje te osobe odgovara opisu stanja osobe s težim duševnim smetnjama kojoj se može odrediti prisilni smještaj (čl. 27. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama NN 76/14). Psihijatar ima najduže 12 sati od donošenja odluke o zadržavanju da o tome pošalje obavijest županijskom sudu s dokumentacijom o razlozima prisilnog zadržavanja.

Prijem na bolničko liječenje osoba koje imaju skrbnika

Skrbništvo je oblik zaštite za osobe s psihičkom bolesti koje zbog utjecaja bolesti ugrožavaju svoja prava i interese i/ili prava i interese drugih osoba, pa je potrebno imenovati skrbnika koji im pomaže u odlučivanju ili odlučuje umjesto njih kada to oni nisu sposobni. Kada imate skrbnika to znači da ste sudskom odlukom lišeni poslovne sposobnosti i da vaše odluke nisu pravno valjane. Međutim, prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14), ako imate skrbnika također možete dati pristanak na liječenje kada je psihijatar utvrdio da ste sposobni dati pristanak. U slučaju da ste sposobni dati pristanak, vi sami potpisujete pristanak na liječenje, u suprotnom, kada niste sposobni, pristanak potpisuje vaš skrbnik. *Potpis skrbnika je valjan samo ako se vi ne protivite ostanku u bolnici.* Ako se protivite ostanku u bolnici a postoje razlozi za vaše prisilno zadržavanje, ostajete u bolnici i o tome se šalje obavijest sudu. U slučaju ako ne postoje razlozi za vaše prisilno zadržavanje nećete biti primljeni u psihijatrijsku bolnicu, nego ćete dobiti savjete za nastavak liječenja ambulantno.

Može li se potpis skrbnika osporavati nakon prijema?

Ukoliko ste kao osoba koja ima skrbnika primljeni na liječenje na temelju potpisa skrbnika, *vi uvijek možete opozvati svoje slaganje s potpisom skrbnika.* U slučaju vašeg neslaganja s liječenjem u bolnici, psihijatar je dužan odlučiti postoje li uvjeti za prisilno liječenje. Ako postoje, o tome obavijestiti sud u roku od 12 sati od donošenja odluke ili, ako ne postoje, otpustiti vas s bolničkog liječenja. Dakle Zakon (NN 76/14) predviđa da skrbnik može dati

pristanak na vaše liječenje samo kada se vi tome liječenju ne protivite. Ista pravila odnose se i na osobu od povjerenja.

Osoba od povjerenja i obvezujuća izjava

Možete, ako želite, imenovati jednu osobu od povjerenja da umjesto vas u situacijama kada niste sposobni dati pristanak da ili uskrati pristanak na one medicinske postupke propisane Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14) koji su navedeni u toj izjavi. Osoba koju želite imenovati osobom od povjerenja mora na to pristati, mora imati više od 18 godina, te ne smije biti lišena poslovne sposobnosti. Vi kao davatelj obvezujuće izjave također morate imati više od 16 godina i ne smijete biti lišeni poslovne sposobnosti za donošenje odluka o medicinskim postupcima. Obvezujuća izjava je pravovaljana ako je sastavljena u obliku javnobilježničkog akta. Ukoliko ste imenovali osobu od povjerenja, vi kao davatelj obvezujuće izjave i osoba od povjerenja možete u svakom trenutku opozvati obvezujuću izjavu. Opoziv obvezujuće izjave je pravovaljan ako je sastavljen u obliku javnobilježničkog akta. *Ukoliko imate skrbnika dobro je znati da u postupanju, kada netko odlučuje umjesto vas, prednost se daje osobi od povjerenja, a ne skrbniku.*

U slučajevima da psihijatrijska ustanova smatra da je odluka osobe od povjerenja štetna za osobu s duševnim smetnjama, obavijestit će o tome nadležni centar za socijalnu skrb koji je ovlašten pokrenuti postupak opoziva obvezujuće izjave pred općinskim sudom mjesno nadležnim prema prebivalištu, odnosno boravištu osobe s duševnim smetnjama.

Kada ste primljeni u psihijatrijsku bolnicu, uz potpis skrbnika ili osobe od povjerenja, trebate znati da skrbnik ili osoba od povjerenja imaju pravo potpisati pristanak samo ako ste se vi složili da ćete ostati na bolničkom liječenju.

Provjeravanje opravdanosti smještaja bez pristanka kada je pristanak dao skrbnik

Psihijatrijska ustanova obvezna je najkasnije u roku od 48 sati od dobivanja pisanog pristanka osobe od povjerenja ili zakonskog zastupnika- skrbnika, obavijestiti pravobranitelja za osobe s invaliditetom.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom provjerit će opravdanost smještaja bez pristanka ako je pisani pristanak dao skrbnik i o tome sastaviti pisanu bilješku koja se unosi u medicinsku dokumentaciju osobe s duševnim smetnjama. Ako pravobranitelj za osobe s invaliditetom posumnja u opravdanost smještaja bez pristanka, bez odgode će o tome obavijestiti nadležan sud.

Prisilni prijem u psihijatrijsku bolnicu

Zakon (NN 76/14) razlikuje prisilno zadržavanje od prisilnog smještaja. *Prisilno zadržavanje* osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijskoj ustanovi naziva se period bolničkog liječenja bez pristanka bolesnika, od trenutka donošenja odluke psihijatra o prisilnom zadržavanju te osobe do odluke suda o njezinu otpustu ili prisilnom smještaju. Prisilno zadržana osoba se može otpustiti i prije nego što se obavijesti sud kada psihijatar utvrdi *da nakon perioda opservacije, koji može trajati maksimalno 48 sata*, nema razloga za daljnje prisilno zadržavanje.

Prisilni smještaj je smještaj osobe s težim duševnim smetnjama u psihijatrijsku ustanovu na temelju odluke suda. To znači da je psihijatar odlučio da je potrebno prisilno zadržavanje te obavijest o tome uputio sudu, a sud je nakon saslušanja i rasprave izdao rješenje o prisilnom smještaju.

U sudskim postupcima propisanim Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14), osoba s duševnim smetnjama mora imati odvjetnika. Ako ga ona, osoba od povjerenja ili zakonski zastupnik sam ne izabere, sud će po službenoj dužnosti postaviti odvjetnika vodeći računa o njegovoj stručnosti iz područja forenzičke psihijatrije.

Prisilno zadržavanje i liječenje u psihijatrijskoj ustanovi moguće je samo u slučajevima i po proceduri koji su propisani ZZODS-om (NN 76/14). Da bi se netko zadržao i smjestio u psihijatrijsku bolnicu prisilno, bez svog pristanka, mora imati *teže duševne smetnje*. Znači da njegovo psihičko stanje u trenutku prijema značajno otežava psihičke funkcije, primjerice mišljenje, pamćenje i postupanje, *te mu je neophodno potrebna psihijatrijska*

pomoć jer zbog tih smetnji ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost.

Teža duševna smetnja je prepoznatljiv psihički poremećaj koji se može dijagnosticirati prema stručnim klasifikacijama mentalnih poremećaja, a koja po svojoj naravi ili intenzitetu ograničava ili otežava psihičke funkcije osobe u mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć. Dakle, osoba se zadržava u bolnici prema postupku za prisilno zadržavanje tek kada je psihijatar utvrdio da postoji psihičko stanje koje po svojoj naravi i intenzitetu ograničava ili otežava psihičke funkcije osobe u toj mjeri da joj je neophodna psihijatrijska pomoć, te da zbog svoj psihičkog stanje osoba ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost. Niti jedna dijagnoza bolesti automatski ne može biti razlog prisilnog zadržavanja, dakle psihijatar utvrđuje stanje otežanih psihičkih funkcija za koje je neophodna psihijatrijska pomoć koje može biti prisutno kod različitih dijagnoza psihičkih poremećaja.

Članak 27. u Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 76/14)

Osoba s težim duševnim smetnjama, koja zbog tih smetnji ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost, smjestit će se u psihijatrijsku ustanovu prema postupku za prisilno zadržavanje i prisilni smještaj propisanim ovim Zakonom.

Postupak prisilnog zadržavanja i smještaja u psihijatrijsku ustanovu

Upućivanje na prisilno zadržavanje u psihijatrijsku bolnicu

Najčešće se osoba upućuje u psihijatrijsku ustanovu na temelju uputnice doktora medicine koji je tu osobu osobno pregledao te napisao nalaz u kojem su obrazloženi razlozi zbog kojih predlaže prisilno zadržavanje u psihijatrijskoj ustanovi. Međutim osobu će primiti u psihijatrijsku ustanovu i bez uputnice doktora medicine u posebno hitnim slučajevima ozbiljnog i izravnog ugrožavanja vlastitog ili tuđeg života, zdravlja ili sigurnosti. Tako da je moguće da u izrazito žurnim slučajevima osoba dođe u psihijatrijsku bolnicu u pratnji policije. Kad policija dovodi osobu u psihijatrijsku ustanovu obvezna je postupati s posebnom pažnjom, štiti dostojanstvo osobe s duševnim smetnjama te se držati uputa liječnika.

Pregled psihijatra

U psihijatrijskoj bolnici osobu će pregledati psihijatar. On mora utvrditi radi li se o osobi s težim duševnim smetnjama koja se može hospitalizirati prema postupku za prisilno zadržavanje i smještaj. Preporuča se da psihijatar svoju odluku donese što prije, *a najkasnije za 48 sati*. Kada psihijatar utvrdi da se radi o osobi s težim duševnim smetnjama, koja se prema gore navedenom čl. 27 Zakona (NN 76/14) može prisilno zadržati, on mora o tome obavijestiti nadležni županijski sud. Dakle, ako ste prisilno zadržani bez obavijesti suda, možete protiv svoje volje biti zadržani najduže 48 sati u psihijatrijskoj ustanovi. Ako psihijatar unutar perioda od 48 sati utvrdi da ne postoje razlozi za vaše prisilno zadržavanje bit ćete otpušteni ili, ako postoje preporuke za bolničko liječenje, možete na njega dobrovoljno pristati. Međutim, ako utvrdi da postoje razlozi za prisilno zadržavanje, o tome mora izvijestiti nadležni sud.

Vaša prava kod zadržavanja bez vašeg pristanka

Kada vas psihijatar zadržava u bolnici bez vašeg pristanka, prema članku 27. ZZODS-a (NN76/14), on je obavezan svoju odluku o prisilnom zadržavanju priopćiti na primjeren način *te vas upoznati s razlozima i ciljevima prisilnoga zadržavanja, kao i s vašim pravima*, uključujući i pravo na izbor odvjetnika.

Psihijatrijska ustanova je obavezna o vašem zadržavanju obavijestiti osobu od povjerenja i zakonskog zastupnika, ako ih imate, ili osobu s kojom živite u zajedničkom kućanstvu.

Obaveza psihijatrijske ustanove o obavještavanju suda o prisilnom zadržavanju

Psihijatar ima *najviše 48 sati da donese odluku i izvijesti sud o vašem zadržavanju u bolnici protiv vaše volje*. Uz obavijest sudu o prisilnom zadržavanju, psihijatar je obavezan poslati i vašu medicinsku dokumentaciju u kojoj se navode razlozi vašeg prisilnog zadržavanja.

Postupanje suda nakon što primi obavijest o prisilnom zadržavanju

O prisilnom smještaju odlučuje sud u sudskom postupku.

Pravo na odvjetnika

Kada nadležni sud primi obavijest o prisilnom zadržavanju *odmah će donijeti rješenje o pokretanju postupka po službenoj dužnosti i vama, kao prisilno zadržanoj osobi, postaviti odvjetnika* ukoliko ga vi, osoba od povjerenja ili zakonski zastupnik niste već ranije izabrali. Vi, kao prisilno zadržana osoba, vaša osoba od povjerenja ili zakonski zastupnik ovlašteni ste da umjesto odvjetnika kojeg je postavio sud izaberete drugog odvjetnika.

Odluku o prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu donosi sudac nakon što je saslušao prisilno zadržanu osobu

Sudac je dužan bez odgode, *a najkasnije u roku od 72 sata* od trenutka primitka obavijesti o prisilnom zadržavanju na nadležnom sudu, *prisilno zadržanu osobu posjetiti u psihijatrijskoj ustanovi, obavijestiti je o razlogu i svrsi sudskog postupka te ju saslušati.*

Ako sudac nakon saslušanja zaključi da postoje pretpostavke za prisilni smještaj iz članka 27. ovoga Zakona (NN 76/14), bez odgode *će donijeti rješenje o nastavku prisilnog zadržavanja, zakazati ročište za usmenu raspravu* te izvršiti druge pripreme za njezino održavanje. Protiv ovog rješenja nije dopuštena posebna žalba.

Prisilno zadržavanje osobe, bez sudskog rješenja kojim se određuje prisilni smještaj, može trajati *najdulje osam dana* od trenutka donošenja odluke o prisilnom zadržavanju u psihijatrijskoj ustanovi. Dakle, možete biti prisilno zadržani u psihijatrijskoj bolnici najdulje 8 dana bez odluke suda o prisilnom smještaju u psihijatrijsku bolnicu.

Rasprava o prisilnom zadržavanju

Rasprava se *održava u psihijatrijskoj ustanovi* u kojoj je osoba prisilno zadržana i zakazuje je sud. Rasprava se održava bez prisustvovanja javnosti. Na usmenu raspravu pozivate se vi kao prisilno zadržana osoba, vaš zakonski zastupnik, ako ga imate, odvjetnik, voditelj odjela te po potrebi, osoba od povjerenja i centar za socijalnu skrb. *Rasprava se ne može održati bez sudjelovanja odvjetnika i voditelja odjela.*

Prisustvovanje prisilno zadržane osobe na raspravi

Vi, kao prisilno zadržana osoba imate pravo prisustvovati raspravi. Voditelj odjela na kojem ste zadržani obvezan je osigurati, ako je to moguće s obzirom na vaše zdravstveno stanje, da ne budete pod utjecajem lijekova koji bi vam onemogućili sudjelovanje na usmenoj raspravi. Iznimno, usmena rasprava može se održati bez vas ako vaše zdravstveno stanje onemogućuje sudjelovanje na usmenoj raspravi.

Tko još može sudjelovati na raspravi?

Na vaš zahtjev sud može dopustiti da raspravi prisustvuju najviše dvije osobe koje ste vi kao prisilno zadržana osoba odredili. Sud također može dopustiti da raspravi prisustvuju pojedine osobe koje se bave liječenjem ili zaštitom osoba s duševnim smetnjama, znanstveni radnici i osobe za čije je obrazovanje to potrebno.

Osobe koje su prisutne na raspravi sud će upozoriti da su dužne kao tajnu čuvati sve što su na raspravi saznale te će ih upozoriti na posljedice otkrivanja tajne.

Je li potrebno mišljenje drugog psihijatra osim voditelja odjela ili njegovog zamjenika?

Rasprava se uvijek odvija u prisutnosti psihijatra - voditelja odjela ili njegovog zamjenika. Međutim, također je moguće da raspravi prisustvuje psihijatar, sudski vještak koji nije zaposlen u ustanovi gdje ste prisilno zadržani. Ovo se dešava kada to sam sudac traži i kada sudac mora na obrazloženo vaše traženje i/ili traženje vašeg odvjetnika pribaviti pisani nalaz i mišljenje jednog od vještaka psihijatra koji nije zaposlen u psihijatrijskoj ustanovi u kojoj se vi kao prisilno zadržana osoba nalazite. Mišljenje je o tome postoje li kod vas, kao osobe koja je prisilno zadržana, teže duševne smetnje zbog kojih ozbiljno i izravno ugrožavate vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost. Iznimno, ako zbog nemogućnosti održavanja roka od 72 sata kada sudac mora donijeti odluku, pisani nalaz i mišljenje može dati vještak psihijatar koji je zaposlen u ustanovi u kojoj se nalazi prisilno zadržana osoba, a koji nije odlučivao o njezinu prisilnom zadržavanju.

Vještak psihijatar podnosi sudu pisani nalaz i mišljenje nakon što osobno pregleda prisilno zadržanu osobu. Vještak psihijatar obvezan je svoj pisani nalaz i mišljenje podnijeti sudu najmanje 24 sata prije održavanja usmene rasprave.

Kada sudac smatra da je potrebno mišljenje psihijatra vještaka koji nije zaposlen u ustanovi u kojoj je osoba prisilno zadržana, on će saslušati vještaka psihijatra o potrebi nastavka prisilnog zadržavanja ili otpusta zadržane osobe iz psihijatrijske ustanove.

Kako sudac donosi odluku?

Sudac će izvršiti uvid u medicinsku dokumentaciju te saslušati i voditelja odjela. Voditelj odjela obvezan je osigurati da prisilno zadržana osoba, ako je to moguće s obzirom na njezino zdravstveno stanje, ne bude pod liječničkim tretmanom koji bi onemogućio sudsko saslušanje. Odvjetnik prisilno zadržane osobe obvezan je prisustvovati posjetu i saslušanju prisilno zadržane osobe i voditelja odjela.

Sud će prisilno zadržanoj osobi, osobi od povjerenja, zakonskom zastupniku i odvjetniku te voditelju odjela dopustiti da se izjasne o svim činjenicama važnim za donošenje odluke o prisilnom smještaju i da postavljaju pitanja vještaku psihijatru i drugim osobama koje će se saslušati na raspravi. Dakle, vi kao prisilno zadržana osoba možete reći svoj stav i postavljati pitanja drugim osobama (psihijatru, vještaku) koje su prisutne na raspravi.

Prije donošenja odluke o prisilnom smještaju ili o otpustu, sud može zatražiti pisane obavijesti i od centra za socijalnu skrb te od drugih osoba koje mogu dati potrebne podatke ili ih može saslušati na raspravi.

U postupku prisilnog smještaja sud je ovlašten utvrđivati i činjenice koje stranka i drugi sudionici nisu iznijeli, može odlučiti da se dokazuju i činjenice koje nisu sporne, te je ovlašten izvoditi i dokaze koje stranka ili drugi sudionici u postupku nisu predložili, ako su te činjenice i dokazi od važnosti za donošenje sudske odluke.

Prava osobe lišene poslovne sposobnosti u sudskom postupku prisilnog smještaja

Osobi o čijem se prisilnom smještaju odlučuje, a koja nema poslovnu sposobnost ili je djelomično lišena poslovne sposobnosti, sud će dopustiti da radi ostvarivanja svojih prava i interesa poduzima pojedine radnje u postupku, sukladno njezinoj sposobnosti shvaćanja značenja poduzetih radnji i njihovih pravnih posljedica.

Postupak nakon saslušanja i rasprave

Odmah po zaključenju usmene rasprave sud donosi rješenje o prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu kada zaključi da postoje razlozi za prisilni smještaj, ili otpustu iz psihijatrijske ustanove kada zaključi da ne postoje pretpostavke za prisilni smještaj. Sud odmah objavljuje navedeno rješenje uz kratko obrazloženje i uz objašnjenje prisilno zadržanoj osobi.

Rješenje o otpustu ili prisilnom smještaju sud je dužan izraditi i otpremiti bez odgode, *a najkasnije u roku od osam dana* od primitka obavijesti i dokumentacije o prisilnom zadržavanju.

U rješenju o prisilnom smještaju sud određuje prisilni smještaj u trajanju do 30 dana, računajući od dana kada je psihijatar donio odluku o prisilnom zadržavanju osobe s duševnim smetnjama.

Otpust iz psihijatrijske bolnice prisilno smještene osobe

Premda je sud u svom rješenju odredio smještaj u trajanju od 30 dana, vi možete biti otpušteni iz psihijatrijske bolnice i prije isteka tog roka ako psihijatar koji vas liječi utvrdi da više ne postoje razlozi za vaše prisilno zadržavanje. O vašem otpustu prije isteka vremena psihijatrijska ustanova mora obavijestiti sud.

Rješenje o prijevremenom otpustu prisilno smještene osobe može donijeti i sud po službenoj dužnosti ili na prijedlog prisilno smještene osobe, zakonskog zastupnika ili odvjetnika ako utvrdi da su prestali razlozi za prisilni smještaj iz članka 27. ovoga Zakona (NN 76/14).

Imate li kao prisilno smještena osoba pravo na privremeni izlazak?

Psihijatrijska ustanova može odobriti privremeni izlazak iz psihijatrijske ustanove prisilno smještеноj osobi zbog pripreme za otpust ili drugih opravdanih razloga, ako postoji visok stupanj vjerojatnosti da za vrijeme izlaska neće ugroziti vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost.

Produženje prisilnog smještaja

Ako psihijatrijska ustanova utvrdi da prisilno smještena osoba treba ostati prisilno smještena i nakon isteka trajanja prisilnog smještaja određenog u rješenju suda, obvezna je *najkasnije u roku od sedam dana prije isteka tog vremena* predložiti sudu donošenje rješenja o produženju prisilnog smještaja.

Rješenje o produženju prisilnog smještaja sud donosi po istom postupku po kojem je donio i prvo rješenje o prisilnom smještaju (saslušanje i rasprava).

Sud je obvezan rješenje o produženju prisilnog smještaja donijeti najkasnije do isteka roka prethodno određenog prisilnog smještaja.

Rješenjem sud može produžiti prisilni smještaj osobe u psihijatrijskoj ustanovi u trajanju do *tri*

mjeseca od dana isteka vremena određenog prvim rješenjem o prisilnom smještaju.

Svaki daljnji prisilni smještaj može se produžiti rješenjem suda na vrijeme do šest mjeseci.

Pravo na žalbu

Rješenje suda o prisilnom smještaju ili produženju prisilnog smještaja dostavlja se vama kao prisilno zadržanoj, odnosno prisilno smještenoj osobi, osobi od povjerenja, zakonskom zastupniku, odvjetniku i psihijatrijskoj ustanovi u kojoj je osoba s duševnim smetnjama prisilno zadržana ili prisilno smještena. *Rješenje suda mora biti obrazloženo i sadržavati pouku o pravu na žalbu.*

Protiv rješenja kojim se određuje prisilni smještaj, rješenja kojim se određuje produženje prisilnog smještaja te rješenja kojim se određuje otpust prisilno zadržane ili prisilno smještene osobe, dopuštena je žalba nadležnom županijskom sudu. Žalba protiv rješenja podnosi se u roku od tri dana od dana dostave rješenja.

Žalbu protiv rješenja kojim se određuje prisilni smještaj i protiv rješenja kojim se određuje produženje prisilnog smještaja možete podnijeti vi kao prisilno zadržana, odnosno prisilno smještena osoba, vaš zakonski zastupnik – skrbnik, ukoliko ga imate, te vaš odvjetnik. Rok za žalbu je 3 dana od dostave rješenja.

Postupak nakon žalbe protiv prisilnog smještaja ili produženja smještaja

O vašoj žalbi odlučuje vijeće nadležnog županijskog suda na drugostupanjskom sudu u sastavu od tri suca na sjednici vijeća. Sud je dužan o žalbi *odlučiti u roku od osam dana od dana primitka žalbe.*

- Drugostupanjski sud može odbaciti žalbu kao nepravodobnu, kao nedopuštenu ili kao nepotpunu, odbiti žalbu kao neosnovanu, uvažiti žalbu i rješenje preinačiti, ili ukinuti rješenje i prema potrebi uputiti predmet prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje.
- Ako drugostupanjski sud ukine prvostupanjsko rješenje (koje je donio sud nakon prvog vašeg saslušanja vezano za prisilni smještaj i produženje prisilnog smještaja) i uputi predmet prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje, prvostupanjski sud provest će postupak i donijeti rješenje u roku od *osam dana od dana primitka rješenja drugostupanjskog suda.*

- U rješenju kojim se ukida prvostupanjsko rješenje o prisilnom smještaju, drugostupanjski sud može odrediti da se nastavi prisilno zadržavanje osobe s duševnim smetnjama do donošenja rješenja prvostupanjskog suda, koji je to rješenje dužan donijeti *u roku od osam dana od primitka rješenja drugostupanjskog suda.*

Ako prisilno zadržana, odnosno prisilno smještena osoba, zakonski zastupnik ili odvjetnik steknu mogućnost iznijeti nove činjenice ili predložiti nove dokaze koji bi mogli dovesti do drukčije odluke suda, mogu zahtijevati da nadležni sud u izvanparničnom postupku ukine ili preinači pravomoćno rješenje kojim je određen ili produžen prisilni smještaj. To isto može učiniti nadležni sud, ako sazna za nove činjenice i dokaze, a može i po službenoj dužnosti ukinuti ili preinačiti pravomoćno rješenje kojim je određen ili produžen prisilni smještaj.

Mjere prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama

Mjere prisile u psihijatriji odnose se na primjenu sredstava koja ograničavaju kretanje, poput primjene različitih vrsta remenja, zaštitne košulje te primjene lijekova koji dovode do brzog uspavljivanja. Također se u ograničavanju kretanja može primijeniti izdvajanje pacijenta u posebnu prostoriju koja je posebno namijenjena za ovu svrhu i ima video nadzor. Dozvoljena sredstva za primjenu mjere prisile propisana su pravilnikom Ministarstva zdravlja o vrstama i načinu primjene prisile prema osobama s težim duševnim smetnjama. (NN16/2015)

Kada se primjenjuju mjere prisile?

Mjere prisile se primjenjuju kod osobe s težim duševnim smetnjama. Teža duševna smetnja, kao što je prije navedeno, nije vezana dijagnozom određenog psihičkog poremećaja, nego se radi o psihičkom stanju u sklopu bilo koje dijagnoze psihičkog poremećaja kada je psihičko stanje značajno promijenjeno da otežava psihičke funkcije, te joj je neophodna psihijatrijska pomoć. Mjere prisile se primjenjuju *iznimno kada osoba svojim ponašanjem ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život ili zdravlje i kada je to jedino sredstvo sprječavanja bolesnika da svojim postupcima ugrozi svoj ili tuđi život ili zdravlje.*

Zabranjena je primjena mjera prisila kao kazne prema bolesniku od strane zaposlenika zdravstvene ustanove.

Postupak primjene mjera prisile

Kod primjena mjera prisile, prema osobi se uvijek odnosi s poštovanjem i dostojanstvom, stoga nisu dopušteni postupci koji vrijeđaju dostojanstvo.

Ako ste vi osoba prema kojoj se mogu primijeniti mjere prisile, prije odluke o primjeni mjere prisile, kad god je to moguće, osoblje će s vama razgovarati i dati vam priliku da izrazite svoje poteškoće, osjećaje te da objasnite razloge vašeg ponašanja. Ukoliko se donese odluka o potrebi primjene mjere prisile, osoblje će vas upozoriti, ako je to s obzirom na okolnosti moguće.

Odluku o primjeni mjera prisile donosi psihijatar. Ako zbog iznimne hitnosti nije moguće čekati da odluku donese psihijatar, odluku o primjeni mjere prisile može donijeti doktor medicine, medicinska sestra ili drugo zdravstveno osoblje, koji su obvezni o tome odmah obavijestiti psihijatra koji će pregledati osobu s težim duševnim smetnjama i odlučiti o daljnjoj primjeni mjere prisile. Psihijatar također nadzire primjenu mjera prisile.

Mjere prisile, razlozi, način i trajanje te ime osobe koja je donijela odluku o njezinoj primjeni obvezno se unose u medicinsku dokumentaciju.

Nadzor vašeg stanja tijekom primijene mjere prisile i trajanje mjera prisile

Dok traje primjena mjere prisile stručno zdravstveno osoblje stalno će prati vaše tjelesno i psihičko stanje te bilježiti stanje u medicinsku dokumentaciju. Medicinska sestra će vas nadzirati svakih 15 minuta, a liječnik psihijatar će nadzirati primjenu mjera prisile te će odlučiti o prekidu primjene mjere prisile odmah čim prestanu razlozi zbog čega je ta mjera primijenjena. Prema pravilniku Ministarstva zdravlja (NN 16/2015), mjere prisile ne bi smjele trajati više od 4 sata a da psihijatar nije ponovno procijenio vaše stanje i potrebu za daljnjom primjenom mjera prisile. Ako je vaše kretanje ograničeno zbog mjere prisile duže od 2 sata, svakih 2 sata vam mora biti omogućeno razgibavanje od 15 minuta.

Mjere prisile smiju trajati samo dok je to nužno da se otkloni neposredna opasnost koja proizlazi iz ponašanja zbog kojeg su se primijenile mjere prisile, a to je kada osoba s težim duševnim smetnjama *ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život ili zdravlje*, a opasnost se ne može otkloniti neprisilnim mjerama.

Obaveze psihijatrijske ustanove prilikom primjene mjere prisile

O primjeni mjera prisile psihijatrijska ustanova obavijestit će osobu od povjerenja, zakonskog zastupnika i etičko povjerenstvo.

Psihijatrijska ustanova obvezna je o primjeni mjera prisile obavijestiti nadležni sud ako osoba s duševnim smetnjama prema kojoj su primijenjene mjere prisile, osoba od povjerenja ili njezin zakonski zastupnik to pisano zatraži.

Pravo pritužbe na primjenu mjera prisile

Ako smatrate da su prema vama neopravdano primijenjene mjere prisile, vi kao osoba prema kojoj je primijenjena mjera prisile, vaš skrbnik ili osoba od povjerenja, ako ih imate, možete pismeno zatražiti psihijatrijsku ustanovu da o primjeni mjere prisile obavijesti sud. Sud će na odgovarajući način ispitati opravdanost, intenzitet i trajanje mjera prisile i donijeti odluke potrebne za zaštitu osobe s duševnim smetnjama. Jednako tako, možete se obratiti Povjerenstvu za zaštitu osoba s duševnim smetnjama sa zahtjevom da ispita primjenu mjera prisile.

Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama

Povjerenstvo je nadležno:

1. raspravljati o pitanjima od važnosti za zaštitu osoba s duševnim smetnjama te predlagati i poticati donošenje mjera za njezino unapređivanje;
2. pratiti poštivanje ljudskih prava i sloboda te dostojanstva osoba s duševnim smetnjama;
3. pratiti provođenje medicinskih postupaka propisanih ovim Zakonom (NN 76/14) i predlagati preporuke radi otklanjanja uočenih nepravilnosti;
4. ispitivati pojedinačne slučajeve prisilnog zadržavanja i smještaja u psihijatrijsku ustanovu i posebno primjenu posebnih medicinskih postupaka i mjera prisile prema osobama s duševnim smetnjama, te predlagati preporuke radi otklanjanja uočenih nepravilnosti;
5. pratiti izvršavanje predloženih preporuka;
6. iznositi nadležnim tijelima prijedloge i mišljenja u vezi s primjenom ovoga Zakona (NN 76/14);
7. odobravati projekte biomedicinskih istraživanja nad osobama s duševnim smetnjama i pratiti njihovu provedbu;
8. razmatrati i davati mišljenje o drugim pitanjima važnima za zaštitu osoba s duševnim smetnjama i unapređivanje njihova zdravlja.

**Adresa Povjerenstva: Ministarstvo pravosuđa, Vukovarska 49,
10 000 Zagreb.**

Ministarstvo
zdravlja

Za zdravlje. Zajedno.

www.zdravlje.hr

Udruga za zaštitu i promicanje mentalnog zdravlja Svitanje
U suradnji s Hrvatskim psihijatrijskim društvom i
Društvom za kliničku psihijatriju HLZ-a